

รูปแบบบัวในงานตกแต่งสถาปัตยกรรมไทย

Bua pattern in Thai decorative

สุรยuth เพ็ชรพลาญ,

สาขาวิชาออกแบบภายใน ภาควิชาศิลปะการออกแบบและเทคโนโลยี

คณะศิลปกรรมศาสตร์ 02-5493276

Surayuth Phetply

Major in Interior Design., Department of Art Design and Technology., Faculty of

Fine and Applied Arts., Rajamangala University of Technology Thanyaburi

Email. Tomladyar@gmail .com

บทคัดย่อ

“บัว” เป็นรูปแบบศิลปะไทย ที่ช่างศิลป์เกือบทุกแขนงนำมาเป็นใช้ในงานประดับตกแต่งอาคารต่างๆ โดยรูปแบบได้รับแรงบันดาลใจมาจากบัวหลวงในธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานตกแต่งสถาปัตยกรรมไทย พบว่ามีการเรียกชื่อ “บัว” นำหน้าหรือต่อท้าย อาจเป็นเพราะชิ้นส่วนเหล่านั้นมีเส้นขอบนอกของชิ้นส่วนเป็นรูปร่างโค้งเหมือนกลีบบัว ซึ่งบางครั้งมีการตกแต่งให้มองเห็นเป็นรูปลวดลายกลีบบัวโดยตรง ดังนั้น ในบทความนี้จึงเป็นการรวบรวมส่วนประกอบในงานสถาปัตยกรรมไทยที่ใช้ “บัว” ในการตกแต่ง รวมทั้งวิธีการเขียนส่วนโค้งของบัวเพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจต่อไป

คำสำคัญ : รูปแบบบัว, สถาปัตยกรรมไทย

Abstract

Bua or Water Lilly is one of the traditional Thai art, motivated by natural Lotus, which most Thai artists used in decoration, especially in traditional Thai architecture. It was found that the word “Bua” was included in the name as both prefix and suffix since its shape was modified into those architectural compositions. This article aimed to accumulate the list of architectural compositions which the word “Bua” was used as a part of their proper manes. Finally, how to draw and an arc was recommended for those who were interested.

Keywords : Bua pattern, Thai architecture

รูปแบบบัวในงานศิลปะไทย

บัวเป็นชื่อเรียกพรรณไม้ น้ำ ซึ่งพบว่าในงานศิลปะของไทยเป็นที่นิยมนำมาใช้ประกอบและเป็นแรงบันดาลใจในงานพุทธศิลป์อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานตกแต่งสถาปัตยกรรมไทยพบว่ามียอดบัวประกอบหลายส่วนอาศัยเส้นรูปทรงภายนอกของบัว รวมทั้งมีการเอารูปทรงดอกบัวมาใช้ตกแต่งเป็นจำนวนมาก และต่างก็มีชื่อเรียกองค์ประกอบเหล่านั้นโดยใช้ คำว่า บัวนำหน้าหรือต่อท้าย อาทิ เช่น บัวหัวเสา บัวคอเสื่อ ฐานปัทม์ ฐานบัว บัวคว่ำ บัวหงาย บัวแฉก เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงบัวในงานตกแต่งสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งถือกันได้ว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญจนอาจกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่นักออกแบบจะต้องศึกษาเรียนรู้และนำไปใช้ให้ถูกต้อง ไม่ว่าจะใช้ในเชิงอนุรักษ์หรือดัดแปลงแบบร่วมสมัย ก็จำเป็นต้องศึกษารูปแบบและวิธีการใช้ วิธีการเขียน เพื่อจะได้นำไปสู่การออกแบบที่ถูกต้องสวยงามต่อไป

องค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่มีชื่อเรียกเป็นบัว

องค์ประกอบสถาปัตยกรรม คือ ส่วนประกอบย่อยและงานตกแต่งที่ประกอบรวมกันเป็นสถาปัตยกรรมทั้งหลังมีส่วนประกอบที่เป็นบัวหลักสองลักษณะ เรียกตามอาการของลักษณะเส้นรูปทรงคือส่วนบนและส่วนล่าง ได้แก่ บัวคว่ำและบัวหงายจากนั้นจะมีการสร้างองค์ประกอบย่อยไปตามตำแหน่งส่วนต่าง ๆ ของสถาปัตยกรรมที่มีชื่อเรียกเป็นบัวเท่าที่รวบรวม ได้ประมาณ 19 ชื่อ ได้แก่

1. บัวหงาย คือ ส่วนบนของฐานอาคารใช้ส่วนโค้งของกลีบบัวสร้างเป็นระนาบแนวนอนไปตลอดอาคาร

2. บัวคว่ำ คือ ส่วนล่างของฐาน อาจเรียกอีกอย่างว่าฐานบัวหรือฐานปัทม์ ตรงข้ามกับบัวหงาย
3. บัวถลา คือ ชื่อเรียกอีกอย่างของบัวคว่ำ ที่มีส่วนลาดมากกว่าปกติ
4. บัวรวน คือ บัวหงายที่มีการทำเป็นกลีบบัวลดความกระด้างของระนาบทำให้มีมิติดูพลิ้วอ่อนไหว
5. บัวปากฐาน คือ ชื่อเรียกอีกอย่างของบัวหงายคือบัวที่ซ้อนกันไม่มีบัวคว่ำ
6. บัวปากปลิง คือ บัวคว่ำลงมาติดระนาบหน้ากระดานมักใช้กับงานที่มีสันฐานกลม
7. บัวหลังเจียด คือ หน้าระนาบของบัวคว่ำที่ลาดมากๆอยู่ด้วยกัน โดยมีหน้ากระดานคั่นกลาง
8. บัวอกไก่ คือ บัวที่ทำเป็นโค้งหงายชนกับบัวคว่ำลายเส้นคล้ายอกไก่ในธรรมชาติ มักใช้คั่นกลางหน้ากระดานระหว่างบัวคว่ำกับบัวหงาย
9. บัวนก ก คือ บัวคว่ำและบัวหงายที่มีการทำเป็นกลีบซ้อนกันละเอียดมีกนกประกอบ
10. บัวพันยักษ คือ บัวคว่ำหรือบัวหงายที่ทำเป็นสามเหลี่ยมสันแฉ่งๆที่่อๆ
11. บัวลูกแก้ว คือ บัวที่ทำผิวโค้งครึ่งวงกลม มักใช้กับเรือนยอดแหลมของเจดีย์ ซ้อนเป็นชั้นๆแทนอกไก่
12. บัวกลีบบายศรี คือ งานตกแต่งกำแพงหรือผนังสร้างเป็นกลีบบัวแหลมอย่างบายศรีใบตอง
13. บัวกลุ่ม (น. ณ ปากน้ำ, 2530 :161) หรือบัวโล คือ บัวที่อยู่ปลายเสาพระอุโบสถ ใช้กับเสาสันฐานกลม

14. บัวโถ คือ ชื่อเรียกอีกอย่างของบัวกลุ่มเป็นบัวที่อยู่ปลายเสาพระอุโบสถ ใช้กับเสาสี่ฐานกลม

15. บัวแวง หรือบัววงกล คือ บัวที่อยู่ปลายเสาพระอุโบสถ ใช้กับเสาสี่ฐานเหลี่ยมย่อมุม

16. บัวกลีบขนุน คือ ชื่อเรียกอีกอย่างของบัวแวงที่มีการแบ่งกลีบหลายๆ กลีบคล้ายขังขนุนในธรรมชาติ

17. บั้วรดเกล้า คือ บั้วหงายที่ชั้นลาดมากใช้รองรับเรือนยอดของอาคารมักใช้กับอาคารที่เรือนยอด เช่น พระปราสาท

18. บั้วเชิงบาตร คือ ฐานบัวคว่ำที่นำแบบอย่างมาจากเชิงบาตรพระช่างจะนำเอาลักษณะส่วนรองรับกันบาตรมาเรียกส่วนฐานเชิงบาตรจะเป็นฐานบัวลักษณะพิเศษ คือ มีแต่องค์ประกอบส่วนบน ส่วนล่างจะต้องเป็นฐานสิงห์เชิงบาตร นิยมใช้กับฐานบุษบก

19. บั้วคอเสื้อ คือ การปั้นลวดลายประดับผนังที่มุมอาคารภายนอกเป็นรูปโค้งหยักเลียนแบบแผ่นผ้าทาบรอบคอเสื้อราชการสมัยโบราณ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2526 : 466) พบในงานสกุลช่างล้านนาตามซุ้มประตูและซุ้มโขงประดิษฐานพระพุทธรูป

การนำบัวไปใช้งานตกแต่งสถาปัตยกรรมไทย

บัวที่ใช้ในงานตกแต่งสถาปัตยกรรมไทยถูกพบว่ามี การนำไปใช้ในงานตกแต่งตามองค์ประกอบสถาปัตยกรรมส่วนต่าง ๆ เริ่มจากส่วนชั้นล่างสุดของอาคารสถาปัตยกรรมไทย ดังนี้

1. ส่วนฐานอาคาร พบว่ามี การนำไปใช้ค่อนข้างมากโดยมีการใช้เส้นรูปทรงโค้งของดอกบัวมาใช้ มีชื่อเรียกองค์ประกอบตามลักษณะที่ช่าง

ไทยสร้างสรรค์ ได้แก่ ฐานปัทม์หรือฐานบัว อาจตกแต่งเป็นปูนปั้นรูปทรงกลีบดอกบัวหรืออาศัยแค่เส้นรูปโค้งดอกบัวมาตกแต่ง แยกย่อยออกเป็นชั้นๆ ตามแนวนอน คือ ชั้นบัวคว่ำหรือบัวถลา ชั้นบัวอกไก่ ชั้นบัวหงาย แต่ละชั้นจะทำการระบายเรียบชั้นไว้เรียกว่าหน้ากระดานและเส้นลวดซึ่งชั้นบัวนี้พบได้ทั่วไปในฐานของอาคารพระอุโบสถ และวิหาร เจดีย์ พระปรางค์ รวมทั้งสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่ก่อสร้างด้วยอิฐถือปูน สำหรับบัวอกไก่อมีความพิเศษคือจะเป็นตัวคั่นระหว่างชั้นบัวคว่ำและบัวหงายทำเป็นสันนูนโค้งตัวคั่นด้านบนคล้ายกับหน้าอกของไก่ จึงเรียกบัวแบบนี้ตามลักษณะอาการว่าบัวอกไก่ (สมใจนิ่มเล็ก, 2544 : 18) และบางที่ชั้นหน้ากระดานทำโค้งนูนขึ้นมาเป็นขอบหน้ากระดานก็เรียกว่าบัวลูกฟักซึ่งเป็นการเรียกลักษณะคล้ายฟักแพงจากธรรมชาติ

2. ฐานเสมา เป็นการกำหนดอาณาเขตที่ว่างของสถาปัตยกรรมเสมาที่ทำเป็นแผ่นคล้ายกลีบบัวมีทั้งที่ทำจาก แผ่นหินแกะสลักและงานปูนปั้นใช้เป็นหลักเขตกำหนดเขตพุทธาวาสของสงฆ์แต่ไม่อยู่ติดกับตัวอาคารแต่ก็ถือว่าเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรมไทย นิยมตกแต่งฐานด้วยชั้นบัวคว่ำบัวหงายอย่างฐานอาคารบางแห่งทำเป็นฐานวงกลมแต่งเป็นกลีบบัวอย่างกระพุ่มก็มี

3. ส่วนเสาดอาคาร พบว่ามีการตกแต่งปลายเสาหรือบัวหัวเสาเป็นปูนประกอบเป็นรูปดอกบัวบนอาคารพระอุโบสถและวิหาร ตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาแล้วได้แก่บัวกลุ่มและบัวจวงกล ข้างจะปั้นเป็นรูปทรงดอกบัวแบบบัวจวงกลและ บัวสัตบุตย์ในธรรมชาติ แต่งเป็นกลีบซ้อนขึ้นไปทีปลายเสาที่มีฐานกลมมีส่วนคอหรือเอวคั่น แล้วทาสีชาดทับ ต่อมาในสมัยอยุธยาเปลี่ยนจากเสาฐานกลมเป็นแปดเหลี่ยมแต่ยังนิยมปั้นเป็นบัวจวงกลอยู่ จนกระทั่งเข้าสู่สมัยอยุธยาตอนกลางทำเสาเป็นสี่เหลี่ยมย่นมุมขึ้นบัวหัวเสาเป็นกลีบบัวยาวเรียวยาวเรียกว่าบัวแวง บางแห่งมีการประดับกระจกสีแทนการทาสีชาด ต่อมาใน

สมัยรัตนโกสินทร์มีเสาอาคารแบบใหม่เป็นสัณฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมลบบเหลี่ยมโค้งไม่มีการตกแต่งบัวหัวเสาทุกเว้นอาคารที่สร้างเลียนแบบสมัยอยุธยาที่เรียกว่าสถาปัตยกรรมแบบประเพณีนิยม

4. ส่วนผนังภายนอกพบในงานสถาปัตยกรรมไทยโบราณที่ก่อสร้างด้วยอิฐที่พบได้คือส่วนผนังของอาคาร ปราสาทศิขร หรือปราสาทแบบขอมที่ทำเป็นบัวเชิงบาตรที่เชิงผนังเหนือชั้นฐานกับบัวรดเกล้า ที่ส่วนขอบบนของผนังก่อนจะทำเป็นชั้นบัวหงายรองรับกลีบซุนเรือนยอดของปราสาท ส่วนภายในของสถาปัตยกรรมไทยไม่มีนิยมทำบัวที่ผนังจนจนกระทั่งอิทธิพลการก่อสร้างแบบยุโรปที่เข้ามาใน สมัยรัชกาลที่ 4-5 รวมทั้งอาคารที่ประยุกต์โดยช่างไทยจะมีการทำแผงกันเปื้อนที่ส่วนล่างของผนังที่ติดพื้นขอบแต่งร่องแบบโค้งบัวเป็นเส้นเล็กๆ ก็เลยเรียกส่วนนี้ว่าบัวพื้น มีทั้งการปั้นปูนทาสีรวมไปถึงการใช้วัสดุอื่นๆ เช่น หินอ่อนหินภูเขาไฟและถือว่าเป็นต้นแบบของการใช้วัสดุอื่นแทนปูนปั้น สำหรับงานตกแต่งบัวพื้นมาสู่ในสมัยปัจจุบัน นอกจากนี้ส่วนบนสุดของผนังจรดเพดานจะมีการปิดรอยต่อของผนังกับเพดานด้วยเส้นคาดทำจากปูนปั้นหรือไม้ที่เรียกกันว่ามอบหรือไม้มอบก็ทำเป็นเส้นผิวโค้งบัว ก็เรียกส่วนนี้ว่าบัวเพดาน ซึ่งบัวเพดานของไทยนี้ มีอิทธิพลมาจากยุคเรเนสซองส์และนีโอคลาสสิก ที่มีการใช้ผิวโค้งแบบบัวที่บังเอิญมาเข้ากันได้กับบัวของไทยได้อย่างลงตัว นอกจากนี้ยังมีส่วนผนังหรือแผงกันที่เป็นไม้อย่างหน้าบรรณหรือผนังอาคารประเภทเรือนพักอาศัยที่เป็นไม้พบว่ามีส่วนประกอบที่เป็นบัว ได้แก่ แผงหน้าบรรณหรือหน้าจั่วที่มีการแบ่งเป็นช่อง ๆ ด้วยกรอบไม้หรือกรอบโครงตุ๊กตาหรือฝาปกน (ออกเสียงว่าปะกน) หรือฝาปกนลูกฟัก มีการปิดช่องด้วยไม้กระดานตกแต่งด้วยการแกะสลักหรือจำหลักไม้ที่เรียกว่ากรอบลูกฟักหากเป็นผิวโค้งนูนลาดอย่างบัวด้วยเช่นกัน

5. ส่วนกำแพง พบว่ามีใช้ส่วนประกอบมาตกแต่งซึ่งอาจใช้เหมือนกับส่วนฐานอาคาร คือ บัวคว่ำ บัวหงาย บัวอกไก่ คาดด้วยชั้นเส้นลวด มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว โดยส่วนบนสุดหรือสันกำแพงอาจปั้นปูนเป็นผิวโค้งแหลมที่ลาดลงสองข้างก็เรียกว่าหลังเต่าหรือบัวหลังเต่า หรือแบบเรียบที่เรียกว่าบัวหลังเจียด ซึ่งกำแพงแบบนี้ยังพบเห็นได้ในสมัยปัจจุบันอย่าง เช่น ที่วัดสุทัศน์ฯ วัดเศวตฉัตรฯ ฝั่งธนบุรี นอกจากกำแพงภายนอกแล้ว ก็มีพื้นที่เป็นกำแพงแก้วหรือระเบียงต่างก็ใช้รูปแบบนี้เพียงแต่มีขนาดสัดส่วนแตกต่างกันไป โดยอาจมีการเจาะเป็นลูกกรงหรือช่องลมประดับทำจากเซรามิกแต่งเป็นช่องรวมทั้งราวบันไดทางขึ้นลงก็อาจปั้นเป็นบัวคว่ำบัวหงายอย่างกำแพงหรือราวระเบียงเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ ก็มีบัวคอเสื้อต่างจากบัวคว่ำบัวหงายคือเป็นลวดลายประดับเหลี่ยมหรือมุมผนังของซุ้มประตูและซุ้มเจดีย์สกุลช่างล้านนา เป็นเทคนิคการปั้นปูนประดับตกแต่งโดยใช้ปูนขาวผสมน้ำมันยางไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่าตังอิ้ว เพิ่มความเหนียวให้ปูนสะดวกต่อการขึ้นรูป

6. ฐานพระ เป็นองค์ประกอบหนึ่งซึ่งใช้ตกแต่งส่วนฐานรองพระประธานในพระอุโบสถและวิหาร ที่พบมาก มีสองลักษณะ คือ ฐานบัวคว่ำบัวหงาย มักใช้กับฐานพระรวมที่มีการจัดวางพระปฏิมาเป็นกลุ่ม เรียกว่าฐานชุกชี บางครั้งอาจทำเป็นฐานรองรับรัตนบัลลังก์ (สมใจ นิยมเล็ก, 2524 : 32) ที่จะใช้กับพระปฏิมาองค์เดี่ยว ๆ พอดีกับขนาดหน้าตักองค์พระ มีลักษณะตกแต่งปั้นปูนทำเป็นผ้าทิพย์ห้อยลงมาด้านหน้าตรงหน้าตักพระพุทธรูป ฐานชุกชีนี้มีทั้งฐานที่เป็นระนาบตรง และฐานแอ่นโค้ง คำว่าชุกชีเป็นศัพท์เฉพาะเป็นศัพท์โบราณ โดยเฉพาะคำว่าชีใช้แทนองค์พระ (น. ณ ปากน้ำ, 2530 : 161) และไม่ว่าจะเป็นฐานแบบไหนช่างไทยก็มักจะนิยมตกแต่งผิวเป็นกลีบบัวบัวแฉงหรือบัวรวนทับลงไปประดับด้วยการลงรักปิดทองหรือประดับกระจกสีเพิ่มความอลังการตามพุทธทรัพย์ของผู้อุปถัมภ์และผู้บริจาคของวัดแต่ละแห่ง

ปัญหาด้านการออกแบบและการนำรูปทรงบัวมาใช้ใน องค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทยปัจจุบัน

เส้นรูปโค้งของบัวในงานสถาปัตยกรรม จะมีลักษณะเฉพาะ อันได้ ส่วนโค้งเว้า ซึ่งนักออกแบบสมัยใหม่ควรศึกษาเรียนรู้และนำไปใช้ให้เหมาะสม สวยงาม มีส่วนสำคัญ ๆ ซึ่งควรสังเกตและนำไปใช้ซึ่งพบปัญหาต่าง ๆ มาสรุป เป็นเนื้อหาได้ดังนี้

1. การเขียนเส้นโค้งบัว ในงานสถาปัตยกรรมจะใช้เส้นโค้งแบบตัว “เอส” ของภาษาอังกฤษ มีข้อสังเกตว่าหากเขียนบัวที่ไม่ได้สัดส่วนก็จะทำให้ออกมาดูหน้าเกลียด ไม่สวยงาม บัวในงานสถาปัตยกรรมไทยและ งานคลาสสิก แบบสากลจะมีลักษณะคล้าย ๆ กัน คือ เป็นลักษณะตัวเอสตะแคงข้าง หากเป็น บัวที่ใช้งานในระนาบตั้งทั่วไปอย่างกำแพงและฐานอาคารจะมีความลาดเอียง เฉลี่ยมุมชั้นที่ประมาณ 50-55 องศา และควรเน้นมุมชั้นมากกว่ามุมลาด จะให้ความรู้สึกจากการมองดีกว่าบัวที่ลาดเอียงมาก ๆ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่ ตกแต่งและตำแหน่งขององค์ประกอบสถาปัตยกรรมนั้น ๆ ด้วย การแบ่งเส้น โค้งแบบหยาบ ๆ ที่มีเส้นโค้งขึ้นและเว้าลงควรสูงใกล้เคียงกัน อาจมีการกำหนด สัดส่วนคร่าว ๆ โดยใช้เส้นทแยงมุมแบ่งเป็นสามส่วนเป็นตัวแบ่งส่วนโค้งขึ้นกับ โค้งลง โดยให้ส่วนโค้งขึ้นอยู่ที่หนึ่งส่วน โค้งเว้าลงสองส่วน โดยที่ส่วนโค้งไม่โค้ง มากหรือน้อยจนเกินไป (ดูภาพประกอบ) หากมีส่วนโค้งเว้าสูงหรือลึกมากเกินไป จะกลายเป็นแบบบัวในสกุลช่างอื่นไปมิใช่งานช่างแบบสกุลช่างไทย

2. การวางตำแหน่งของขั้นฐานบัว ไม่ว่าจะเป็งานออกแบบกำแพง รวาระเบียง และฐานอาคาร หรือส่วนยอดของอาคาร การออกแบบฐานบัวให้ สวยงามควรคำนึงถึงระนาบหรือมิติของแต่ละขั้นฐานบัวแต่ละชั้น โดยทั่วไป ส่วนฐานของอาคารจะต้องกว้างแผ่ออกไปเลยแนวผนังอาคารจึงจะให้ความ รู้สึกที่มั่นคงแข็งแรง งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยมีพื้นฐานมาจากการใช้รูป

ทรงจอมแหที่ทำให้ระนาบของงานตกแต่แต่ละชั้นจะไม่ยื่นล้ำเกินระนาบที่อยู่ต่ำกว่า ตัวอย่าง เช่น ชั้นฐานที่มีบัวคว่ำบัวหงาย ส่วนปลายของบัวหงาย ชั้นบนจะต้องไม่ยื่นเกินแนวของบัวหงายชั้นล่างและเพื่อให้เกิดความสวยงามควรถอยเข้ามาเล็กน้อย อีกทั้งความหนาของชั้นบัว ควรให้ชั้นล่างมีความหนามากที่สุดซึ่งจะส่งผลด้านความรู้สึกทางสายตาที่ดูแล้วเกิดความมั่นคงและสวยงามไปพร้อมกัน ในสมัยอยุธยาตอนปลายมีการออกแบบบัวชั้นฐานในระนาบนอนให้แอ่นโค้ง อย่างที่เรียกว่า “ตกท้องช้าง” หรือแอ่นสำเภา นอกจากนี้ยังมีฐานบัวอีกแบบคือฐานบัวกาบสิงห์ คือ มีการทำบัวคว่ำบนฐานกระดานแต่งมุมเป็นกาบข้างสิงห์พบได้ในอาคารสมัยรัชกาลที่ 4-5 ที่วัดเบญจมบพิตรฯ และหอสมุดชิรญาณ ซึ่งถือว่าเป็นวิวัฒนาการออกแบบของสกุลช่างไทย

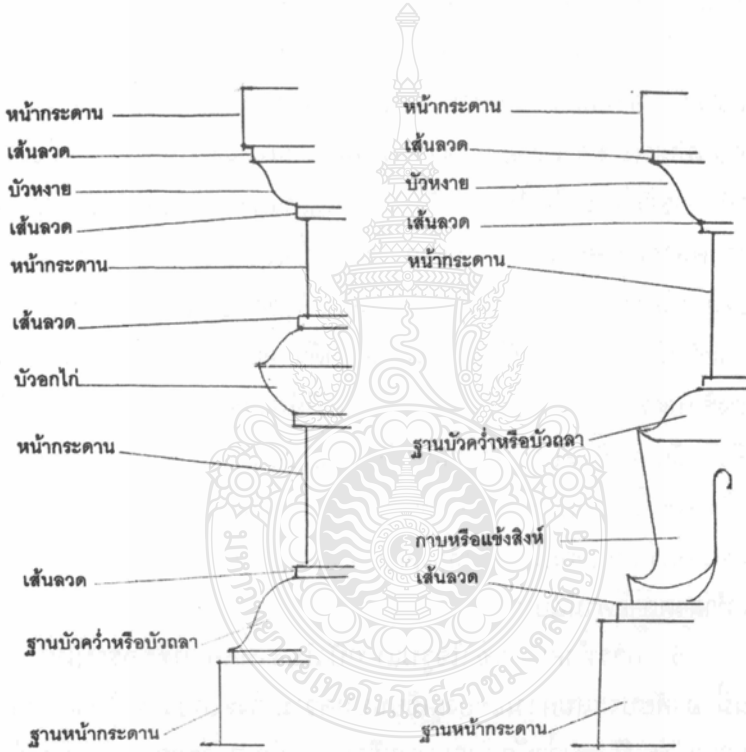
3. การออกแบบบัวหัวเสา พบว่าสถาปนิกและนักออกแบบสมัยใหม่ มีการนำไปใช้ประยุกต์ในงานสมัยปัจจุบันกันมากพอสมควร แต่ก็พบว่ามักมีการใช้ผิดสัดส่วนทำให้เกิดความรู้สึกลดทอนกำลังของเสา กล่าว คือ บัวที่มีลักษณะบานออกจะต้องสัมพันธ์กับส่วนคอของบัวหัวเสาและคอคอดที่เรียกว่าเอว โดยมากพบว่าการโค้งออกของกลีบบัวจะบานเลยออกแนวเอวและเส้นผิวนอกของเสา จึงจะเกิดความรู้สึกที่ดูแล้วมั่นคง ซึ่งงานตกแต่ส่วนนี้ถ้าสถาปนิก หรือนักออกแบบเข้าใจเทคนิคของงานปูนปั้นของช่างสมัยโบราณจะออกแบบให้ได้สัดส่วนและสวยงามได้ไม่ยาก ด้วยงานสกุลช่างไทยจะปั้นปูนทับโครงสร้างอาคารที่ลื่นน้อยเพราะปูนตาต้องใช้เวลาเซ็ทตัวทำปฏิกิริยากับอากาศ ต่างจากช่างสมัยปัจจุบันที่ที่จะปั้นหล่อ เป็นชิ้นจากภายนอกแล้วมาประกอบติดกับโครงสร้างภายหลัง ซึ่งอาจทำให้ชิ้นงานมีความหนาเทอะทะง่ายต่อการถอดพิมพ์ไม่อ่อนช้อยพลิ้วไหวอย่างช่างที่ปั้นปูนสดในอดีต

4. งานออกแบบลวดลายประดับผนัง ในปัจจุบันมีการใช้เส้นคิ้วคาดตกแต่ผนังรวมทั้งงานวอลเปเปอร์เข้ามาแทนที่งานช่างโบราณ เช่น งาน

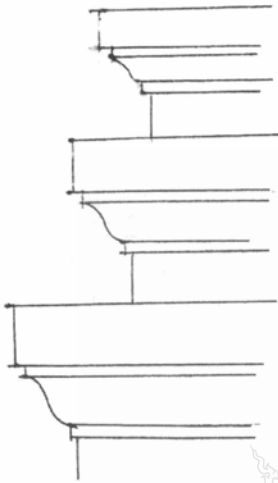
จิตรกรรมผนังและงานปูนปั้น ซึ่งช่างไทยจะมีคติและแบบแผนในการวางชั้น ลวดลายไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรมฝาผนัง เช่นลายขมุมนุมเทวดาที่ต้องอยู่ส่วน บนของผนัง หรืองานปูนปั้นเช่นบัวเชิงบาตรและบัวรดเกล้า หรือการปั้นลาย บัวคอเสื้อประดับมุมผนังภายนอกอย่างซุ้มประตูโขงของสกุลช่างล้านนา อย่าง ซุ้มประตูดวัดพระธาตุลำปางหลวง และซุ้มโขงประดิษฐานพระพุทธรูป งาน ประเภทนี้ไม่อาจทดแทนได้ด้วยเส้นคิ้วที่ทำจากไม้หรือวอลเปเปอร์ หรืองาน หล่อปูนปั้นเพราะลวดลายของช่างปูนปั้นโบราณจะมีความละเอียดอ่อน ด้วย เทคนิคการชักร่องหรือปั้นปูนที่ทำจากปูนหมักและ ปูนผสมน้ำมันตั้งอิวเป็น เส้นลวดลายคดเคี้ยวไปมา ซึ่งพบว่างานปูนปั้นแบบนี้พบมากทางภาคเหนือ ตั้งแต่สุโขทัยขึ้นไป และนอกจากบัวคอเสื้อแล้วยังพบว่ามีการปั้นปูนแต่งกลีบ บัวประดับทับบนระนาบบัวคว่ำบัวหงายอีกด้วยอย่างเช่นงานปูนปั้น ด้วยเส้น ปูนลงรักปิดทองในซุ้มห้องครรภคฤหะของเจดีย์ประธานของวัดนางพญาเมือง ศรีสัชชาลัย ดังนั้นสถาปนิกรวมทั้งนักออกแบบสมัยปัจจุบันจึงมักหลีกเลี่ยง งานลักษณะนี้ออกไปซึ่งเป็นการยุ่งยากเพราะสมัยปัจจุบันมีการเขียนแบบด้วย คอมพิวเตอร์ ที่นักออกแบบจะต้องเขียนลายต้นฉบับเพื่อให้ช่างนำไปขยาย และทำลวดลายตามแบบ

5. การทำความเข้าใจรูปแบบบัวในงานสถาปัตยกรรมไทย งาน ส่วนนี้ อาศัยประสบการณ์ของผู้เขียนบทความเองที่เกี่ยวข้องในวงการนี้มา นานกว่า 35 ปี พบว่านักออกแบบหรือสถาปนิกเองก็ขาดความความเข้าใจ ในรายละเอียดของรูปทรงบัว ด้วยการไม่ทราบชื่อหรือไม่ใส่ใจต่อชิ้นส่วนองค์ ประกอบต่าง ๆ ในงานสถาปัตยกรรมไทย และไม่เฉพาะแต่ความหมายของ บัวและองค์ประกอบที่เป็นบัวในงานตกแต่งสถาปัตยกรรมไทย อย่างที่กล่าว มาข้างต้น อีกทั้งการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องงานตกแต่งภายในที่ไม่ได้ลงรายละเอียดภาคปฏิบัติด้านการฝึกเขียนตกแต่งลวดลายอย่างช่างสมัยโบราณ ทำให้

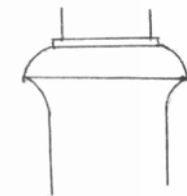
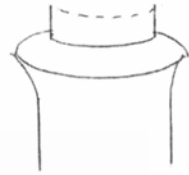
นักออกแบบรุ่นใหม่ ไม่สามารถที่จะสร้างสรรค์งานตกแต่งภายในที่ต้องใช้บัวอย่างสกุลช่างไทยโบราณได้

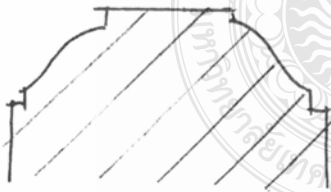
ภาพที่ 1 ภาพประกอบลายเส้นชื่อเรียกส่วนประกอบอาคารที่เรียกว่าบัวนำหน้าหรือต่อท้าย

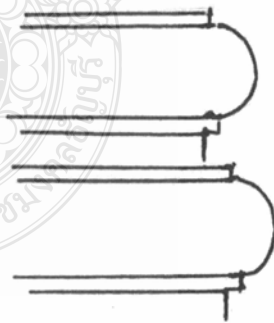
ภาพที่ 2 บัวปากฐานชื่อเรียกอีกอย่างของ
บัวหางคือบัวที่ซ้อนกันไม่มีบัวคว่ำ

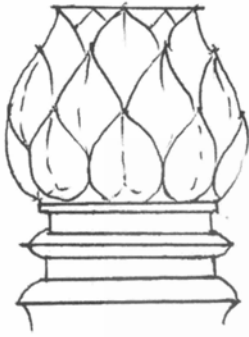
ภาพที่ 3 บัวปากปลิง

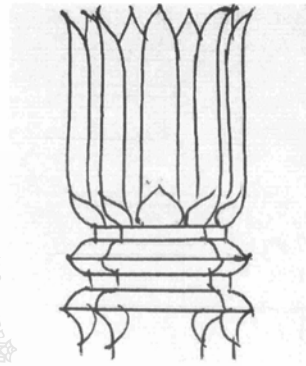
ภาพที่ 4 บัวหลังเจียด

ภาพที่ 5 บัวลูกแก้ว

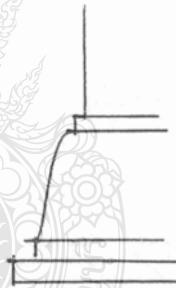
ภาพที่ 6 บัวกลุ่ม หรือบัวโถ

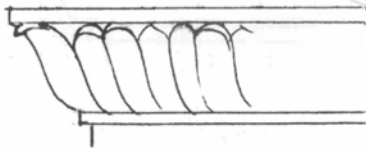
ภาพที่ 7 บัวแฉก หรือบัวจงกล

ภาพที่ 8 บัวรดเกล้า

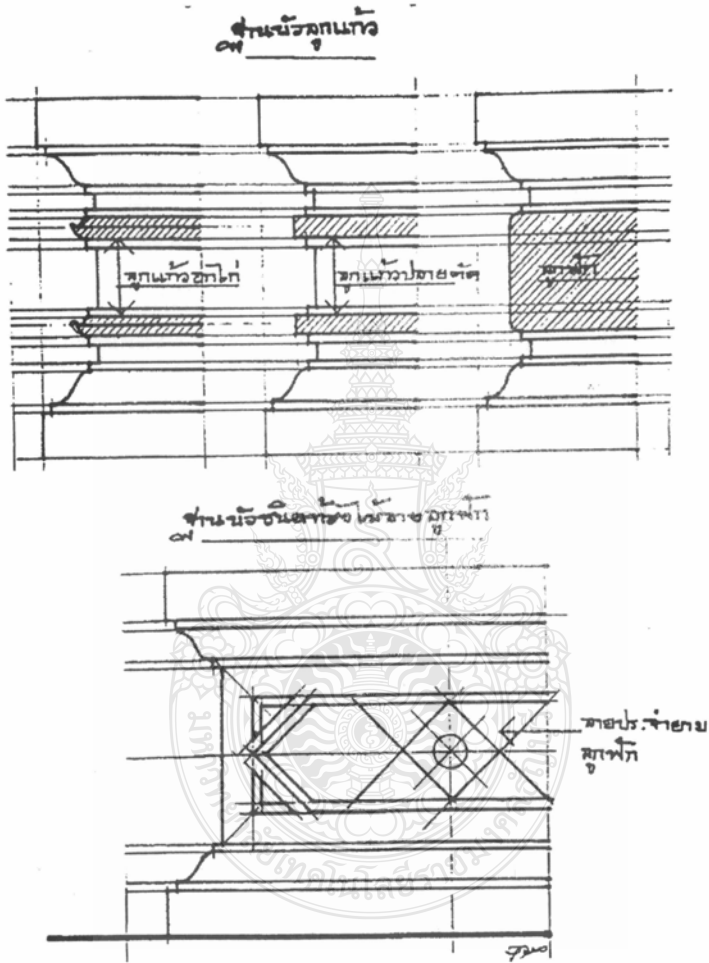
ภาพที่ 9 บัวเชิงบาตร

ภาพที่ 10 บัวรวน

ภาพที่ 11 บัวคอเสื้อ

ภาพที่ 12 ภาพฐานบัวลูกแก้ว

เป็นภาพลายเส้นของ รศ.สมใจ นิมเล็ก (สมใจนิมเล็ก, 2544 : 18)

วิธีการเขียนบัวในงานสถาปัตยกรรมไทย

โดยส่วนมากช่างไทยจะอาศัยการฝึกฝน และการสังเกตและเขียนด้วยมือจนชำนาญ แต่ปัจจุบันผู้ออกแบบเป็นสถาปนิกและนักออกแบบภายในซึ่งเปลี่ยนวิธีการเขียนด้วยมือมาเป็นคอมพิวเตอร์จาก ซอฟต์แวร์ที่เกี่ยวข้องมากมายทั้งโปรแกรมสองมิติและสามมิติ แต่ปัญหาคือการเขียนบัวมักหรืองานลวดลายที่มีความละเอียดอ่อนพริ้วมาก ๆ มักเป็นส่วนประกอบย่อยอยู่ในหมวดแบบขยายรายละเอียดและอาจละเอียดไม่เขียนและเสี่ยงไประบุให้ช่างทำแบบขยายเสนองาน (Shop drawing) ซึ่งหากได้ช่างเก่งมีประสบการณ์ก็อาจแก้ปัญหาลွ่งแต่หากเป็นช่างทั่วไปงานที่ได้ก็อาจแข็งกระด้างไม่อ่อนพลิ้วเท่าที่ควร ดังนั้นนักออกแบบควรทำความเข้าใจเทคนิคที่มาของวิธีการเขียนรูปแบบบัวในงานช่างไทยดังนี้

1. การเขียนกลีบบัวลายเส้นต้องสะอาดพริ้ว

งานลวดลายช่างไทยทั้งงานปั้น งานเขียน งานแกะสลัก ต่างมีพื้นฐานมาจากลายกนก และโดยทั่วไปเป็นที่เข้าใจว่า “กนก” แปลว่าทอง แต่สำหรับงานช่างไทยคำว่า “กนก” อาจปลายถึงเปลวไฟที่สว่างไสวด้วย เราสังเกตได้จากงานเขียน ลายรดน้ำที่มีชื่อเสียงได้แก่ งานลายรดน้ำของสกุลช่างวัดเชิงหวายที่เขียนลวดลายรดน้ำได้พลิ้วไหวดังเปลวไฟ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญต่างก็ให้ความเห็นว่าป็นงานชั้นครู ดังนั้นการเขียนเส้นบัวก็เช่นกันเส้นต้องสะอาดพลิ้วอย่าลายกนกเช่นกัน

2. การเขียนของช่างไทยใช้ดินสอหรือฟู่กัน

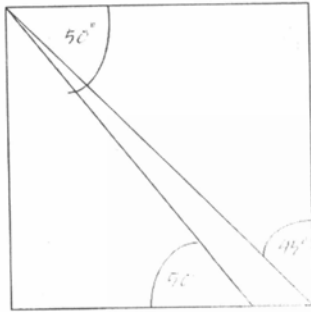
เป็นที่เข้าใจกันดีว่าการเขียนแบบด้วยเม้าส์สำหรับคอมพิวเตอร์หรือแม้แต่ปากกาคอมพิวเตอร์ไม่สามารถสร้างลายเส้นที่มีขนาดหนาบางได้อย่างดินสอและฟู่กัน ลายเส้นที่ได้จากคอมพิวเตอร์เขียนแบบจะเป็นเส้นขนาด

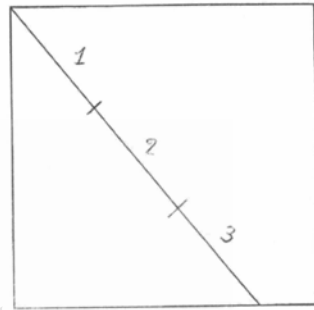
เดียวตลอด ทำให้เสียเปรียบเทคนิคการเขียนด้วยดินสอหรือปากกานที่สามารถใช้
ข้อมือให้พริ้วไหวได้รวดเร็วสวยงาม ในอดีตที่ผ่านมาก็มี ครูบาอาจารย์หลาย
ท่าน ได้กำหนดวิธีการและสอนการเขียนฐานบัวเขียนไว้หลายท่าน อาทิ เช่น
ศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร ผู้ก่อตั้งคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัย
ศิลปากร รองศาสตราจารย์สมใจ นิมเล็ก ราชบัณฑิตและอาจารย์พิเศษ
มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งล้วนแล้วแต่เขียนแบบด้วยมือต่างจากปัจจุบัน ซึ่งใน
ส่วนนี้อาจแก้ปัญหาด้วยการหาแม่แบบรูปทรงบัวที่สวยงามแล้วทาบลายเส้นด้วย
คอมพิวเตอร์ซึ่งสามารถจัดเก็บเป็นไฟล์ไว้ใช้ในงานต่อไปได้ก็จะมีความสะดวก
มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจใช้วิธีการสร้างเส้นโดยอาศัยเรขาคณิตเข้ามาช่วยดังนี้

- 2.1 สร้างกรอบตามความสูงของบัวที่จะเขียนด้วยสี่เหลี่ยม
จตุรัสและสร้างเส้นเฉียงในแนวเส้นทะแยงมุมขึ้นไปประมาณ 50 องศา
- 2.2 จากเส้นเฉียงแบ่งออกเป็นสามช่วงเท่า ๆ กัน
- 2.3 เขียนเส้นโค้งโดยใช้ระยะของโค้งออกเป็นหนึ่งส่วน โค้งเข้า
สองส่วน

จากวิธีการการดังกล่าวนี้ถ้านักออกแบบจะสามารถนำไปใช้เขียนบัวได้
หลากหลายด้วยเครื่องมือในโปรแกรมคอมพิวเตอร์อย่าง Auto Cad สามารถ
เขียนบัวฐาน บัวคว่ำบัวหงาย บัวเพดาน บัวพื้น ขอบคิ้วตู้ต่างๆได้อีกมากมาย
และที่สำคัญอย่าลืมจับด้วยชั้นลวดบัวทั้งปลายโค้งบนและล่างมีฉะนั้นจะดู
กระด้าง หรือเรียบเกินไป ซึ่งทั้งนี้วิธีการดังกล่าวเป็นการแนะนำขั้นต้นเพื่อเขียน
เส้นบัวให้ได้สัดส่วนงามแบบพื้นฐาน ซึ่งนักออกแบบจะต้องฝึกสังเกตและแม่
แบบงานชั้นครูในอดีตที่สวยงามมาเป็นต้นแบบต่อไป

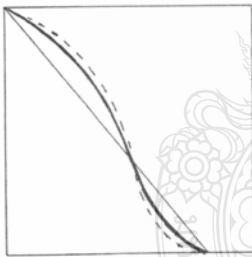

ขั้นตอนที่ 1

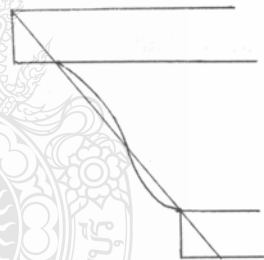
ขั้นตอนที่ 2

ลากเส้นเฉียงที่อยู่สัดส่วนความสูงที่ต้องการ แบ่งเส้นออกเป็นสามส่วนเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนที่ 3

เขียนเส้นโค้งบัวตามสัดส่วน สองต่อหนึ่ง

ขั้นตอนที่ 4

ตกแต่งเพิ่มเส้นลวดให้เหมาะสม

ภาพที่ 13 วิธีการเขียนบัวคว่ำ บัวหงาย แบบพื้นฐาน

ภาพประกอบขั้นตอนการเขียนเส้นโค้งบัว เป็นแนวทางพื้นฐานอย่างง่ายเพื่อนำไปปรับใช้ ด้วยการเขียนด้วยมือหรือใช้ปากกาอิเล็กทรอนิกส์ที่นักออกแบบจะต้องเอาไปประยุกต์ใช้และหาความเหมาะสมกับงาน ไม่ถือเป็นทฤษฎีที่ต้องปฏิบัติตามนี้ทุกครั้ง

เอกสารอ้างอิง

- น. ณ ปากน้ำ. (2530). **พจนานุกรมศิลป์**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ศูนย์การพิมพ์พลชัย.
- สมใจ นิ่มเล็ก. 2544. **ฐานอาคารสถาปัตยกรรมไทย**. นิตยสารหน้าจั่ว.
ฉบับที่ 18, มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2526). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**.
(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

